

Kilka rodów rycerskich z pogranicza pomorskiej ziemi stargardzkiej z Nową Marchią w XIII-XVI wieku

Edward Rymar

Pyrzyce

erymar@interia.pl

Abstrakt

W artykule omówione zostały rody rycerskie z pogranicza ziemi stargardzkiej i Nowej Marchii tj. leżące w tzw. „dużym” i „małym pazurze”. Wymieniono przedstawicieli rodów, takich jak: Wedel, Krümmelov, von Rhöden, Schmiedeberg, von Petersdorf, Voigt, von Grapow, Mildnitz, von dem Borne i wzmianki źródłowe o nich do końca XVI w.

Abstract

The article discusses knightly families from the frontier between Stargard Land and the New March, i.e. located in the so called 'big' and 'small' claw. The article mentions representatives land Keywords of the following families: the Wedels, Krümmelows, von Rhödens, Schmiedebergs, von Petersdorfs, Voigts, von Grapows, Mildnitzs, von dem Bornes and sources containing references to these families until the end of the 16th century.

Słowa kluczowe

ziemia stargardzka, Nowa Marchia, rody rycerskie

Keywords

Stargard Land, New March, knightly families

„Duży pazur” w dawnej Nowej Marchii to kraina wychylona na zachód od okolic Ińska po miasteczko Chociwel. Są tam wioski Storkowo, Studnica, Ginawa, Lublino, Kamienny Most, Dłusko, Ścienne, Długie. Do tego dochodzą wsie Runowo i Winniki na wychyleniu północnym stanowiącym powiedzmy: „mały pazur”. Była to od schyłku XIII w. domena rodu Wedel z Chociwła (Freienwalde) i Krzywnicy (Uchtenhagen). Z tych wsi byli lennikami biskupów kamięńskich widocznie dlatego, że ich dobra w dorzeczu rzeki Krąpieli leżały w znacznej części w XIII-XV w. w biskupiej ziemi maszewskiej pozostając w granicach księstwa pomorskiego. Potem ów region określano wręcz jako Freienwaldisch-Wedelschen Kreis, a w jego ramach wymieniono Mielno (1340 r.), Helmigshagen (1346 r., potem Elmershagen, obecnie nie istnieje), Sielsko (1346 r.), Runowo (1346 r., potem do Wedłów należała tylko połowa wsi),

Kania (1350 r.), a w ziemi maszewskiej Sokolniki (1349 r.)¹. Pogranicze z dawną Nową Marchią poznajemy w szczegółach z recesu granicznego spisane go w 1564 r. (ryc. 1).

Dzieje tego mikroregionu przed końcem XV w. toną w pomroce z powodu słabego oświetlenia w źródłach. Okolice pojawiają się w XIII w. z okazji wymienia nia tam obiektów wodnych w trakcie opisywania granic obszarów nadawanych instytucjom kościelnym. W 1248 r. północne granice posiadłości nadanych przez księcia pomorskiego Barnima I nowemu klasztorowi żeńskiemu w Marianowie w ziemi stargardzkiej ciągną się – z zachodu na wschód – od jeziora Wiechowo (płn.-zach. od Marianowa, między Krzywnicą a Dzwonowem) do jeziora *Stariz* (obecnie Starzyca, dziś niepoprawnie zwane Chociwel, oblewające od wschodu i południa późniejsze miasto Chociwel), stąd do jez. *Lubelin* (oblewającego od południowego wschodu wieś Lublino), przylegającego do wsi Steinhöfel/Kamienny Most, dlatego zwane było do 1945 r. Steinhöfeler See, a od 1955 r. nosi nazwy Lublino i Kamienne (potocznie jednak w użyciu jest nazwa Kamienny Most nawiązująca do obiektu Camenemuzst z 1269 r. w tym rejonie). Od tego miejsca granica wiodła do jeziora koło wsi Ścienne (do 1945 r. Strassen See), a dalej na wschodzie do jeziora Ińsko. Ponieważ następnie granica wyginała się na północ, to trzeba przyjąć, że to duże jezioro w całości znalazło się w dobrach cysterek, gdyż następnie wymienione jezioro to *Wreche*, czyli Orzechowo (zwane pospolicie do dziś Zamczysko), a dalej granica dochodziła do jeziora Wierzchucica na północ od wsi Storkowo, potem do jeziora Mielno (*Melne*) leżącego już w zlewni Drawy, na północny wschód od wsi Studnica. Potem obierając już kierunek na zachód wzdłuż jeziora Studnica (*Studenitz*) granica biegła przez las do jeziora Stubnica (*Nytsstube*, dziś pospolicie zwane Wisala), dalej na południowy zachód do jeziora Okółko (*Wochenitz*, dzisiaj jezioro Okunie) i na zachód poprzez las Miodowy (gdzieś między Kępem a Dobrzanami) i inne obiekty docierała do owego jeziora Wiechowo (obecnie: Wiechowskie)². Ten opis pozwala zaliczyć w skład posiadłości cysterek wieś Kamienny Most i miasto Ińsko, leżące na terenie wspomnianego tzw. „dużego pazura”.

W 1269 r. granica ziemi stargardzkiej z maszewską na wschodzie sięgała wschodniego brzegu jeziora Dołgie (*Dolgen*) w zlewni rzeki Regi na płn. od jeziora Ińsko, skąd biegła na wschód przez jeziora małe i wielkie *Ginz*, by dotrzeć do Drawy³. Przywołano to źródło, bowiem *Ginz* identyfikowano z jeziorem Ińsko, przy czym *Ginz*/małe Ińsko to byłaby jego północno-zachodnia zatoka. Są jednak i inne propozycje poszukiwania *Ginz* w tym rejonie⁴.

W 1257 r. książę Barnim I nadał swemu krewniakowi Guncelinowi III, hrabiemu Schwerina Ziemię Dobrą, a ten w 1262 r. nadał tam 360 łanów łotewskiemu klasztorowi cysterskiemu w Dünamünde (wówczas 12 km od Rygi), co potwierdzili książęta pomorscy w 1284 r. zakreślając granicę tych łanów: na wschodzie po jezioro

¹ Curschmann 1911, 300 i n. Pierwszym znanym lennikiem biskupów jest Wedego I von Wedel na Krzywnicy (Uchtenhagen). W 1324 r. Krzywnica była ośrodkiem całego kompleksu dóbr Wedlów, skoro w 1338 r. mowa już o ich „ziemiach: krzywnickiej, karkowskiej, chociwelskiej, zwierzynieckiej” (*terra Uchtenhagen, Kerkow, Wrienwaldis et Zwerin*), zaś syn Wedegona I – Wedego II tego roku z braćmi zakładał miasto Chociwel, UBW II/2 nr 1, 74, 100, 179, III/1 nr 37, 45.

² PUB I, nr 476; w sprawie opisu granicy i identyfikacji obiektów wodnych zob. Rymar 1990, 113 i n. nr 8, 18, 25, 26, 32, 33, 52, 57; 1999, 11 i n.

³ PUB II, nr 889.

⁴ Zob. Rymar 1990, nr 15.

Dolgie. Stąd biegła do wymienionego już wyżej jeziora Kamiennego (*stagnum Lubelyn*, obecnie Kamienny Most) i przez potok Lubelin dochodziła do jeziora Starzyce i wyginała się na północ do jeziora *Lyzowe*, gdzieś na północ od Chociwla, nadanego temu miastu w 1338 r. przez ród Wedłów⁵. To zaś oznacza, że w obszarze tego nadania znalazły się tereny wsi średniowiecznych: Runowo, Dłusko (Blankenhagen) i Winniki.

W te okolice, z obszaru ziemi choszczeńskiej, dotarli margrabiowie brandenburscy rozbudowując w drugiej połowie XIII w. swą Ziemię Zaodrzańską (*terra transoderana*, potem *Neumark*/Nowa Marchia). Stało się to najwyraźniej w 1296 r. wraz z zabójstwem władcy wielkopolskiego Przemysła II. Tego roku margrabiowie sprowadzili do Recza cysterki. W początkach następnego organizowali nowe miasto Drawsko i przyjmowali hołd lenny od rodu Borków z ziemi łobeskiej, którzy jednak wkrótce wrócili pod panowanie pomorskich Gryfitów. Przy jeziorze Insko najpóźniej od 1296 r., widocznie pod protekcją Askańczyków, powstała kolonia miejska Nörenberg (dziś Insko), której sołtys i rajcy występują już 25 listopada 1312 r., a więc było to jakiś czas po lokacji. Za rolę margrabiów w powstaniu miasta przemawia pieczęć miejska z czerwonym orłem Askańczyków. To zaś oznacza, że cysterki z Marianowa utraciły wspomniane w 1248 r. okolice jeziora Insko! Pozostaje poszukiwanie odpowiedzi na pytanie dlaczego brak śladów starania cysterki u margrabiów o rekompensatę. Pierwsza najbliższa na południe od jeziora znana później ich wieś, tzn. cysterki, to Rehwinkel/Lutkowo, zawsze pozostająca w księstwie pomorskim.

Z 1337 r. pochodzi ważne źródło brandenburskie obrazujące stan posiadania margrabiów w ziemi zaodrzańskiej (*terra transoderana*). To Księga Ziemiska (Landbuch). W tym opisie kraju zastanawia brak interesującego nas tu regionu na zachód od Inśka (ryc. 2).

Dopiero w 1346 r. pojawia się w źródłach pierwsza wieś w interesującym nas regionie. To Runowo na obszarze tzw. „małego pazura”. Rycerz Wedego von Wedel w imieniu swoim i swoich poddanych (*subditi*) układał się wtedy w Kamieniu Pomorskim z miejscowym biskupem i kapitułą w sprawie dziesięcin ze swych dóbr, mianowicie z 30 łanów we wsi *Helmigeshagen* (potem zaginiona), z 30 łanów w Runowie w księstwie szczecińskim, 40 łanów w Zwierzynku łobeskim (*Swerin*), z 60 łanów w Sielsku (*Czillickesdorp*) trzymany przez jego lennika Fryderyka Crummela⁶. Te dwie pierwsze to wyraźnie wsie kolonizacyjne zamykane zwykle w 64 łanach (60 rycerskich i chłopskich plus 4 kościelne). Przywołane cztery wsie rozdzielała granica, skoro zaznaczono położenie 30 łanów w Runowie w księstwie pomorskim, zatem prawdopodobnie grunty pozostałych dwóch wsi leżały w brandenburskiej Nowej Marchii. Pośrednio możemy ten wniosek wesprzeć źródłem wcześniejszym z 1340 r. Wtedy margrabia Ludwik Starszy zatwierdza doprowadzenie przez brata i uzgodnionego następcę, księcia bawarskiego Stefana oraz (Wedegona?) von Wedla do zawarcia układu biskupa kamińskiego z braćmi Rhöden, których ojciec został zabity przez biskupich poddanych, co zapewne odnieść można do Dusera i Jana rycerzy Roden z Runowa znanych z 1374 r.⁷ Runowo i Winniki widocznie w końcu XIII w. mogły znaleźć się pod panowaniem margrabiów, ale być może pominięto je w Księdze Ziemskiej z 1337 r. jako lenna Wedłów krzywnickich, skoro stwierdzamy tu i potem rycerzy lenników Wedłów.

⁵ PUB II, nr 638, 1300; Rymar 1990, 125, nr 33.

⁶ CDB A, XVIII, 119.

⁷ UBW II/2, 70.

Położone zaś w obszarze „dużego pazura” wsie: Dłusko, Ścienne, Lublino i Kamienny Most pozostawały jednak w XV w. w pewnym związku ustrojowym z pomorskim de iure miasteczkiem Chociwel. Jednak chociażby poprzez Wedłów, ród jego właścicieli, miasteczko traktowane było czas jakiś jeszcze w XIV w. jako posiadłość pozostająca pod zwierzchnictwem lennym margrabiów. Przecież, dla przykładu, w grudniu 1349 r. margrabia brandenburski Ludwik na prośbę synów Wedegona II, fundatora wspomnianego wyżej miasteczka, nadawał pomorskiemu klasztorowi żeńskiemu z Marianowa wieś Falkenburg/Sokolniki pozostającą znacznie dalej na zachodzie, w ziemi maszewskiej, w państwie Gryfitów. Przed sądem ławniczym w Chociwlu 11 kwietnia 1420 r. stawali chłopci Tyde Witte, Siuert, Claus Tressow, Ghereke Piper z Dłuska i Claus Pritte ze Ścienego, a 3 lutego 1432 r. na rynku w Chociwlu skazano pewnego Vilore za zamordowanie kobiety Borkesche z Kamiennego Mostu⁸. Może to oznaczać przynależność tych wsi do sołectwa chociwelskiego i powstanie wsi w obszarze uposażenia miejskiego tego miasteczka prywatnego.

Swoistą kropkę nad „i”, ale i własną nogę postawił tu latem 1478 r. dopiero elektor Albrecht Achilles w toku swej pomorskiej wyprawy zbrojnej w trakcie wojny z księciem pomorskim Bogusławem X. Margrabia zdobył wtedy nawet Chociwel, zwrócony księciu Bogusławowi X po traktacie pokojowym z 1479 r.⁹ Winniki najpóźniej w końcu XV w. znalazły się pod panowaniem margrabiów, o czym precyzyjnie dowiadujemy się dopiero z recesu granicznego z 1564 r., gdy wraz z Runowem tworzyły ów „mały pazur”.

W cieniu czy w zależności od Wedłów żyły tam drobniejsze rodziny rycerskie. Przyjrzymy się im z bliska.

Krümmel

(Kummel, Crumel, Crommel)

W rejestrze kosztów wojennych pomorskich zestawionym w 1321 r. przez marszałka Wedegona I von Wedel, właśnie z linii tego rodu na Krzywnicy wymieniono także Jakuba (I) Crumela. Poniósł on koszt 5,5 grzywien srebra¹⁰. To widocznie rycerz z najbliższego otoczenia Wedegona i jego lennik. W 1324 r., tuż po śmierci Wedegona, Fryderyk (I) i Jakub Crommel, wasale Wedłów z Krzywnicy, Chociwla i Mielna, obecni byli w Krzywnicy przy sprzedaży Laskówka k. Barlinka przez synów Ludolfa I von Wedel z Krępcewa¹¹. Fryderyk I wraz z Wedłami reprezentował książąt pomorskich w procesie z Marchią Brandenburską (1326-1327)¹², dlatego wątpliwe, by z Holsztynu wraz z Wedłami Krümmelowie wywędrowali na Pomorze dopiero w drugiej połowie XIV w.¹³ Jeśli już przybyli z nimi z Holsztynu, to w drugiej połowie XIII w.

W sporządzonej w 1337 r. na zlecenie margrabięgo brandenburskiego Ludwika I z bawarskich Wittelsbachów już wyżej wspomnianej „Księżce Ziemskiej”, rejestrującej stan służb i dochodów władcy w Nowej Marchii, pewien *Kummel* miał

⁸ UBW III/1 nr 37; Lemcke 1882, 26, nr 47; 29, nr 55.

⁹ Rymar 2002, 46, 52.

¹⁰ PUB VI, 82, nr 3560. Krümmelowie byli już w „Stargardii” prezentowani – zob. Brzustowicz 2010, 194 i n.

¹¹ PUB VI, nr 3750; UBW II/1, nr 1.

¹² UBW II/2, 6; PUB VII, nr 4219.

¹³ A tak – Mülverstedt 1894, 49.

8 łanów lennych we wsi „Breszen” (Brzeźno, Krosino?) w ziemi świdwińskiej¹⁴. Ponieważ pisarze przybyli z Bawarii, będąc w obcym sobie kraju, popełnili mnóstwo błędów przy zapisywaniu nazwisk i nazw miejscowości, możemy przypuszczać, że w tym przypadku chodzi o Krummela skoro Wedegon I von Wedel i jego potomkowie byli od 1319 r. posiadaczami ziemi świdwińskiej. Widocznie od niego Krummelowie otrzymali i tam nowe lenno.

Jakub – może ciągle ten sam Jakub I – 12 marca 1338 r. był świadkiem Wedłów, synów Wedegona II przy odnawianiu lokacji miasta Chociwel¹⁵. Fryderyk II, syn Fryderyka I był w 1346 r. wasalem Wedegona III Wedla z Mielna w położonej w księstwie pomorskim wsi Sielsko k. Zwierzynka łobeskiego¹⁶. W 1355 r. rodzina posiadała na Pomorzu wieś Dünnow/Duninowo k. Słupska, natomiast w Sielsku został wspomniany w 1365 r. widocznie tenże Fryderyk II¹⁷. Piotr Crummel wystąpił 27 października 1375 r. w Maszewie jako burmistrz czy tylko główny rajca¹⁸.

Rodzina żyjąca w księstwach pomorskich nie jest jeszcze gruntownie zbadana. W dokumencie spisany po 1409 r., wśród dłużników na 100 grzywien wobec Zakonu Krzyżackiego i to dłużnych od 1375 r., wymieniony został Fryderyk (III) Crummel z synem Jakubem (II) z księstwa słupskiego i znów identycznie jakoby od 11 listopada 1392 r.¹⁹ Fryderyk 20 stycznia 1383 r. w zamku sławieńskim był przy czynności księcia Wacława VII, jako marszałek książąt słupskich wystąpił przy nich 25 stycznia 1393 r. w Bukowie Morskim zaś 6 grudnia 1398 r. w Kołobrzegu przy czynności mnichów z Białoboków²⁰. Także kolejny Fryderyk IV był 3 kwietnia w Darłowie przy Bogusławie X i 5 kwietnia 1486 r. świadkiem w Resku na dokumencie rodziny von Boninów²¹. Jürgen wystąpił wśród rycerstwa pomorskiego na akcie przyrzyckiego układu sukcesyjnego z Brandenburgią w marcu 1493 r.²²

W herbie kłamra do spinania muru (ryc. 3)²³.

von Rhöden

(Rode, Roede, Raede, Rode(n), Röhden, Rhaden, Rheden, Rhoeden, Reden, Räden, Rimow?, łac. Rufus = rudy)

Bardzo stary ród rycerski, a nawet początkowo dynastyczny. W otoczeniu księcia saskiego Henryka Lwa od 1160 r. występuje hrabia Konrad (*comes de Rothen, Rodin, Roden, de Rot*), w 1191 r. też z nim Konrad Młodszy²⁴. Leksykon saski z 1. połowy XVIII w. też wyprowadza ród z księstwa lüneburskiego²⁵. Robert Klempin wyprowadzał ten ród z okolic Akwizgranu w Nadrenii, gdzie znany był od początku XII w.

¹⁴ NL, 26.

¹⁵ CDB A, XVIII, 112.

¹⁶ CDB A, XVIII, 119; Wedel 1894, 92.

¹⁷ Sauer 1939, 155, 212.

¹⁸ RBK, nr 385.

¹⁹ Sarnawsky 1993, 777, 780; zob. RHD II, nr 1028.

²⁰ APS ZSI 1123, nr 93, 96, 1125; APS ZSI 1125, nr 98.

²¹ UBB II, nr 344; Grotefend 1914, nr 591; UBD, nr 594.

²² Klempin, Kratz 1863, 156.

²³ Müilverstedt 1894, 49, tab. 30.

²⁴ UH, nr 45, 75, 77, 79, 87, 89, 106, 126, 128.

²⁵ Grosses Lexicon 1742, szp. 1087.

(Arnulf de Rode, 1103 r.)²⁶. Z rodu tego mieli pochodzić rajcy Strzałowa (Gerard – lata 1263 i 1286 r., Henryk – 1280 r., jego syn Gerard – lata 1304-1309), także Henryk, notariusz księcia rugijskiego Wisława III (z lat 1308-1316)²⁷. Śledzenie dziejów rodu utrudnia rodzina Rode (Rufus), zwykle o statusie mieszczańskim w Meklemburgii (Albert w Rostoku – 1289 r.), na Pomorzu (Anklam, Gryfice) i w księstwie Rugii (XIII-XIV w.), ale też o statusie rycerskim (jak pomorski giermek Wichard i jego krewniak Wichard opat klasztoru w Bukowie, 1289 r.). Na Rugii spotykamy też braci Gerarda, Hinceke i Lamberta z lat 1320-1321²⁸ oraz Mikołaja ze Strzałowa, ojca Gese i Jana, i od niego zapewne pochodzili rycerze pomorscy, bo u nich przewijały się te imiona²⁹.

Był też jakoby drugi ród pochodzący z Turynгии, osiadły w końcu XIII w. (1285 r.) koło Stargardu: Gerhard ławnik (1278 r.) i rajca (1285 r.) w Stargardzie wśród świadków czynności obok Ludera z Brunszwiku³⁰, przy czym za przodka uchodzi Konrad de Redere. Redern, spotykany w otoczeniu margrabiów brandenburskich linii starszej (joannickiej) w 1303 r., co mało prawdopodobne, bo przecież istniała wielka rodzina rycerska v. Redernów³¹. Dotąd pewne jest tylko to, że gdy w 1312 r. margrabia Waldemar przejął dobra templariuszy w Czaplunku, to przekazał je w lenno rycerzom: Vorbeckowi i Hermanowi Roden. Ten drugi to widocznie Her(man) Roede, który w 1321 r. był podkomendnym pomorskiego marszałka Wedegona v. Wedel z Krzywicy i wraz z Koldemantzmi oraz pewnym Ierslowem otrzymał 14,5 grzywny za udział w wojnie³². Wiemy też, że pewien Roden był świadkiem czynności księcia wołogoskiego Warcisława IV w 1315 r.³³

Ród miał otrzymane od Wedłów lenno w Runowie i Winnikach k. Węgorzyna³⁴, widocznie najpóźniej od czasów Wedegona I w Krzywicy. Swą połowę praw do zamku, miasta i ziemi Czaplunek Herman Rode przed 1334 r. sprzedał Ludekinowi v. Massow, tj. z Maszewa, który był tu podobnie lennikiem biskupa.

Bracia Roden, których ojca zabili poddani biskupa kamińskiego z Letnina k. Pyrzyc, w 1340 r., pozostawali w sporze z biskupem, a do porozumienia stron doprowadzili margrabia brandenburski Ludwik Starszy, jego brat Stefan książę bawarski i pewien Wedel, ich pan lenny, zapewne Wedego III z Mielna³⁵. Związek Hermana na Czaplunku z tymi braćmi jest niewątpliwy, skoro dokument opieczętował Gebhard de Bortfelde, już od 1320 r. preceptor joannitów w Czaplunku, komtur tamże w 1347 r. Zgon Rodena widocznie łączył się z gwałtownymi zdarzeniami związanymi z odzyskiwaniem przez joannitów komandorii templariuszy z Czaplinka. Herman był widocznie ojcem Dusera i Jana, wasali Wedłów z Krępcewa obecnych w 1374 r. przy

²⁶ Klempin, Kratz 1863, 75.

²⁷ Brzustowicz 2010, 210; PUB II, nr 1368 (1286 r.).

²⁸ Klempin, Kratz 1863, 74; PUB III, nr 1512 i s. 87, 209 (1289 r.).

²⁹ Brzustowicz 2010, 207.

³⁰ PUB II, nr 1110, 1329.

³¹ Klempin, Kratz 1863, 73 i n.; CDB A, XXI, 102; AI, 126; GGT 1940, 552. Ów Konrad v. Redern (w 1312 r. de Raderen) należał do rodu v. Redern.

³² PUB VI, 81, nr 3560; Brzustowicz 2010, 210.

³³ PUB V, 238 i n.

³⁴ Wedel 1887, 3; Niessen 1905, 361.

³⁵ PUB X, nr 5861; UFGG, nr 235; Wedel, 1894, 91, przyp. 2; UBW II/2, .70 i n., nr 104. Znaczna część dokumentu z 29 stycznia lub 9 czerwca 1340 r. (prawy margines) uszkodzona, utrudnia rozpoznanie tekstu.

nadaniu przez nich Dalewa k. Stargardu augustianom stargardzkim³⁶. Kasper (Jaspar) Rode w 1381 r. miał lenno w Rzecku („Ryczick”) trzymane (od cysterek z Recza?) wraz z Goltzami i Güntersbergami, o które się procesowali z cysterkami³⁷ i tenże chyba (Kaspar Rod) wymieniony w 1411 r. wśród poszkodowanego rycerstwa Nowej Marchii³⁸.

Hans z Runowa znany jest z 1481 r. Natomiast Dus(t)er z Runowa (lata 1512-1519), mieszczanin ze Świdwina³⁹ bez konsensu elektora brandenburskiego trzymał w lenno od Wedłów krzywnickich opuszczone (*wüste Feldmark*) Winniki, które 6 maja 1528 r. elektor po odjęciu mu tego (bo miał je bez konsensu władcy od Wedłów) nadal Wulfowi v. Borcke. To widocznie on, Duser Rode, objęty pomorską matrykułą wojskową z 1523 r. Musiał więc mieć lenno w księstwie⁴⁰. Kaspar w tym czasie (1538 r.) był następnym znanym panem Runowa⁴¹.

Sięgnijmy znów po leksykon z 1742 r., bowiem wraz z opisem dziejów rodziny w XVI w. wkraczamy na chyba wiarygodny już grunt, skoro i tam takie osoby się pojawiają. Otóż czytamy, że Duser jako syn zamordowanego Wichborsa na Runowie, a wnuk Jana/Hansa na Runowie i Winnikach (więc tego z 1481 r.?) to bohaterski wojownik, którego tarcza herbowa wraz z latami życia była wtedy jeszcze do oglądania w kościele św. Jana Chrzciciela w Stargardzie. Z żony Doroty v. Löben na Gardelin (Gardziń łobeski?) miał syna Kaspara zmarłego w 1540 r. Syn zaś tegoż Jerzy na Runowie, Winnikach, Wołogoszczy, Dickingen (Derkaczach) w latach 1575-1590 służył królowi Węgier w walkach z Turkami, powracając z wojaczki z sumą nie mniejszą niż 30 tys. talarów. Dlatego w 1599 r. wystawił zachowany w XVIII w. pergaminowy akt fundacyjny dla kościoła parafialnego w Runowie z filią w Winnikach i prowadził wraz z żoną Barbarą von Borcke z Reska, Łobza i Węgorzyna budowę nowych kościołów. Z trzeciej żony Marii von Brand z Chomętowa k. Dobiegniewa pochodzili trzej synowie: Tönnies (Antoni) w służbie wojskowej we Francji, tam zmarły bezpotomnie, Duser na berlińskim dworze, ożeniony z córką marszałka dworu, zmarły w tej służbie dworskiej oraz Adam, przodek późniejszych Rodenów⁴². Część tego przekazu da się zweryfikować. W kościele św. Jana Chrzciciela w Stargardzie nie stwierdza się niestety śladów po tarczy herbowej Dusera von Roden, także nie znajdujemy jej śladów w nowożytnych opisach wnętrza kościelnego⁴³, a kościoła w Winnikach nie notują już leksykony i historie pomorskie z XIX-XX w.

A sięgając do innych, acz bardziej wiarygodnych przekazów z XVI w., znamy jeszcze Piotra *Rimow*, dziedzica ze wsi *Runow*, który 10 grudnia 1559 r. był świadkiem nadania w lenno przez Wojciecha Sędziwoja Czarnkowskiego z Człopy nowych wsi Golin i Załom Tomaszowi v. Strauss z Różanek k. Gorzowa i Jakubowi Werben z Chełmu k. Trzcina⁴⁴. To oczywiście Roden, skoro nie znamy innej wsi Runowo w Nowej Marchii.

³⁶ Schmidt 1878, 167.

³⁷ UBW IV, nr 7, Repertorium 1895, nr 51 (1381 r. - tu identyfikacja wsi z Ritzig k. Świdwina); Gahlbeck 2002, 402 – gdzie przynależności rodowej Jaspara nie ustala się.

³⁸ Repertorium 1895, nr 285.

³⁹ Gahlbeck 2002, 442.

⁴⁰ Klempin, Kratz 1863, 179.

⁴¹ Heyden 1961, 278 (1481 r.), 202 i n. (1512 r.), 182 (1519 r.), 275 (1518 r.); CDB A, XVIII, 211 (1528 r.); GGT 1940, 552 (1538 r.).

⁴² Grosses Lexicon 1742, szp. 1088 i n.

⁴³ Berghaus 1868, 625-634. Nic o tym obecnie nie wiedzą pracownicy MAH w Stargardzie.

⁴⁴ Chmielewski 1960, 241.

Kaspar Roden, lennik Wedłów na Winnikach, wymieniony w akcie opisującym granicę Nowej Marchii z księstwem pomorskim w 1564 r.⁴⁵, to widocznie ta osoba z 1538 r. Jerzy z Runowa, lennik Wedłów, który w brandenburskiej matrykule wojskowej z 1565 r. był zobowiązany do służby jednokonnej⁴⁶. Wedle inwentaryzacji dóbr rycerstwa brandenburskiego z 1572 r. Jurgen miał 6 łanów w Winnikach wraz z łanem w Runowie⁴⁷. Mieli lenna w Dołganowie, Słonowicach k. Świdwina, Wołogoszczy k. Dobiegniewa (1621 r.), Winnikach (1688 r.), Runowie (1688 r.).

W herbie w białym polu trzy czerwone poziome pasy z gałązkami winnej latorośli (ryc. 4.)⁴⁸.

Schmiedeberg (Smedeberge)

Ród drobnorycerski, mający k. Ińska lenna trzymane od Wedłów. W XIV w. znana jest wieś Schmiedeberg k. Angermünde (obecnie już część miasta), skąd zapewne ród przybył w okolice Ińska, co i przeniesienie prawa magdeburgskiego na wzorach tego miasta do Choszczna w XIII w., może więc i do Ińska, tylko wspierać może. Czy do tego rodu należał Jakub, który w 1440 r. pielgrzymował do Palestyny z Klausem von Hagen, skoro wystąpił w otoczeniu Henryka hr. Schwarzburg⁴⁹? Wątpliwe. Należał natomiast do tego pomorskiego rodu Kerstian (Chrystian), wikary przy św. Jakubie w kościele wolińskim od 12 marca 1450 r.⁵⁰ Po śmierci widocznie tegoż Christiana *Smedebergh* wikaria w kościele, ale w Gryfinie została obsadzona 31 marca 1457 r.⁵¹

Jak dotąd pierwszym śladem pobytu rodu w okolicy Ińska może być Elżbieta, przeorysza cysterek w Reczu (1463 r.)⁵². Mikołaj i Henning ustanowili w 1491 r. plebana w Storkowie i filii tej parafii przy kościele w Gronowie, bracia Henryk i Piotr w 1492 r. ustanowili jak wyżej w tejże parafii nowego plebana; Henning w 1493 r. był patronem parafii w Ściennem⁵³ i to może Henning z pobliskiego Linówka⁵⁴. W 1493 r. Krystyna była patronką wikarii (altarii) w kościele parafialnym Chociwla⁵⁵. Przekazy te przemawiają za ugruntowaną ich pozycją majątkową w rejonie Ińska i Chociwla, a to opóźnienie przekazów to skutek totalnego braku źródeł dla ukazania losów „dużego pazura” w XIII-XV w.

Liczni Schmiedergowie znani są z początku XVI w.: Joachim z Lublina (lata 1509, 1524) może to zarazem Joachim ze Ściennego (lata 1504, 1512); Jaspas z „Tornow” (zapewne jednak chodziło o Storkow) czyli obecne Storkowo (1512 r.), bo z tego czasu znany jest Jaspas ze Storkowa (lata 1504, 1514); Jakub ze Ściennego (1514 r.), Kurd ze Storkowa (lata 1512, 1515) i Ściennego (lata 1504, 1512); Henning

⁴⁵ CDB A, XXIV, 304.

⁴⁶ Eickstedt 1840, 44.

⁴⁷ Ost 1939, 123, 126.

⁴⁸ Grosses Lexicon 1742, szp. 1086; Ledebur 1855, II, 288; Mülverstedt 1880, 74, tab. 44; 1894, 77, tab. 48.

⁴⁹ Röhricht 1900, 111.

⁵⁰ RG V, nr 955.

⁵¹ RG V, nr 845. Nie powinna nas dziwić kumulacja przez niego beneficjów w Wolinie i Gryfinie, bo wtedy była to powszechna praktyka. Zresztą mógł być między 1450 a 1457 r. przeniesiony na inny wikariat.

⁵² Rymar 1997, 218, nr 80.

⁵³ Klempin 1859, 35, nr 260; 54, nr 446; 80, nr 675; 90, nr 755.

⁵⁴ Heyden 1961, 174.

⁵⁵ Klempin 1859, 62, nr 516.

ze Ściennego (przed 1539 r.)⁵⁶. Schmiedebergowie w 1565 r., jako wasale Wedłów z Ińska zobowiązani byli do służby 2½ konnej z tytułu lenna w Storkowie, Gronowie, Gronówku, Janikowie⁵⁷.

Z lat 1572 i 1588 pochodzi przegląd i opis ich stanu posiadania ziemskiego (folwarków). W 1572 r. w Storkowie Filip miał 8 łanów, tyleż Gunter, ok. stuletni Joachim Młodszy 4 łany, Joachim Starszy miał 2 plebańskie łany dołączone w 1571 r. do folwarku, Dawid 4 łany i 2 łany (wcześniej chłopskie?) od 1568 r. dołączone do swego folwarku bez konsensu władcy. W 1586 r. Piotr dołączył 4 łany do folwarku bez konsensu. Razem wyżej wymienieni podczas lustracji w 1588 r. mieli 12 łanów od dawna (nabyte bez konsensu władcy, jak wyżej) oraz 17 łanów chłopskich i 2 parafialne. W 1572 r. Claus miał 1,5 łana w (Miałce) bez konsensu władzy⁵⁸, 4,5 łana w Ściennem, Joachim Młodszy 4 łany tamże, Claus Starszy w 1573 r. tamże dołączył 4 łany do folwarku i po jego zgonie od 1578 r. trzymał je syn Krzysztof; w 1573 r. Claus dołączył także 2,5 łana, Joachim podobnie 2 łany chłopskie. W 1572 r. rodzina dołączyła 4,5 łana chłopskiego, razem trzymając 21 łanów bez konsensu elektora brandenburskiego⁵⁹. Można powiedzieć, że ród uczestniczył, a nawet przodował w organizacji folwarków hodowlanych (owce) i rugowaniu chłopów, ogradzaniu ziemi chłopskiej.

W XVII w. stwierdzamy ich też w Sławęcinie, Kolkach, Ściennem, Berkanowie i innych wsiach.

W herbie dwie ryby płynące w lewo (ryc. 5)⁶⁰.

von Petersdorf

Mogli pochodzić ze wsi Petersdorf w mekleburskiej ziemi stargardzkiej. W tamtych okolicach, w Woldegk wystąpił w 1304 r. Henryk⁶¹ i był to chyba Heyno, świadek 15 stycznia 1304 r. po stronie książąt mekleburskich w ich umowie z margrabiami brandenburskimi⁶². W Meklemburgii (w Beiershagen) Jan wymieniony był w 1320 r.⁶³ W wyprawie pomorskiego marszałka Wedego v. Wedla z lat 1320-1321 brał udział pewien Peterstorp i otrzymał 8 grzywien rekompensaty za straty, a inny bezimienny otrzymał 5 grzywien⁶⁴. To zatem marchijczycy i lennicy Wedłów krzywnickich (chociwelskich) zapewne w Ściennem, chociaż tam wspomniani są dopiero w 1513 r. Chyba pochodzili z ziemi wkrzańskiej, gdzie ich rodowiec Jan wystąpił przy margrabiach w 1350 r. i gdzie (w Boitzenburg) są Petersdorfowie (synowie Willekina, Hartwig i inni) w 1375 r.⁶⁵ Bracia Ekhard, Piotr i Henning w 1330 r. mieli posiadłość we wsi Warzymice (Klein Reinkendorf) k. Szczecina i być może byli

⁵⁶ Heyden 1961, 174 (1512 r.), 175 (1512 r.), 182 (1504 r.), 198 (1509 r.), 215 (1514 r.), 231 (1524 r.), 202-203 (1512 r.), 223 (1512 r.), 208 (1515 r.), 174 (przed 1539 r.).

⁵⁷ Eickstedt 1840, 44.

⁵⁸ Ost 1939, 125.

⁵⁹ Ost 1939, 126.

⁶⁰ Müilverstedt 1880, 83; 1894, 86.

⁶¹ Brzustowicz 2010, 204.

⁶² CDB B I, 254; RMB, nr 1895.

⁶³ Zob. Brzustowicz 2010, 204.

⁶⁴ PUB VI, 82-83, nr 3560.

⁶⁵ Mniej możliwe jest ich pochodzenie ze wsi Petersdorf k. Łagowa rodu Klepzig. Była też wieś Petersdorf k. Frankfurtu i zapewne z niej pochodzili mieszcianie frankfurcy o tym nazwisku (1392 r. i w XVI w.) – Brzustowicz 2010, 204.

synami rycerza Piotra (ten w 1327 r. w Szczecinie występuje przy księciu)⁶⁶. Bratem Piotra mógł być Giso, dziekan kapituły kościoła NMP w Szczecinie (lata 1322–1335), kapelan księcia Ottona I (lata 1329-1330), kanonik kamieński (lata 1334–1335)⁶⁷. Po giermkach Henningu, Eckhardzie i Piotrze Petersdorfach 7 łanów w jakimś *Zehden* i 6 łanów w *Kasekow* kolegiata NMP w Szczecinie 24 marca 1359 r. nadała innym w lenno⁶⁸.

W XV w. mieszkali w Stargardzie, Błotnie (Jacobsdorf) i jakimś *Grotenhagen*⁶⁹ (dziś Tarnowo w pow. goleniowskim?). Matzke wystąpił w Stargardzie latem 1417 r.⁷⁰ Kurt był wśród rycerstwa podpisującego pyrzycki akt sukcesyjny pomorsko-brandenburski (1493 r.)⁷¹, Kaspar (1513 r.) jako Jasper v. Petersdorf (lata 1513, 1515), obydwaj ze Ściennego (Zeinig) k. Ińska, fundatorzy kościoła NMP w Stargardzie⁷², to widocznie lennicy Wedłów z Ińska. Rodzina objęta w 1523 r. pomorską matrykułą wojskową, Ebel i Henryk z owego *Grotenhagen* (Tarnowo?) zobowiązani do stawiania z trzema końmi zbrojnymi w wojennej potrzebie⁷³. Trwała też jednak ta rodzina i w Nowej Marchii: Krystian w 1597 r. dzierżył od von der Goltzów Broczyno k. Drawska⁷⁴, Max był elektorskim starostą (Hauptmann) Drezdenka w 1602 r.⁷⁵

Antoni Petersdorff, protonotariusz na dworze wołoskim na pocz. XVII w., to może syn Joachima (lata 1564, 1575) i Magdaleny v. Lentz⁷⁶, a ten miał mieć przodków: Brunona (1451 r.) ojca Matzke (1468 r. żonatego z Anną von Pansin na Dargosławiu), dziada Kurta (1493 r.?) i pradziada Hansa (lata 1535–1537), żonatego z Ilse v. Podewils⁷⁷.

W herbie pięć muszli (ryc. 6).

Voigt (v. Vogt, Vaiget)

Drobna rodzina rycerska również z okolic Ińska. Herman z „Sadlina” (Sadelberch, brak nadal urzędowej nazwy polskiej, dziś zwyczajowo wieś zwana Sątysz I), fundator kościoła NMP w Stargardzie w latach 1480, 1504 i jeszcze w 1519 r., przed 1539 r. był również fundatorem kaplicy św. Ducha w Stargardzie⁷⁸. Chyba to Herman Vaiget z Hermelsdorf (dziś Nastazin w pow. goleniowskim), w latach 1508 i 1512 fundator kościoła NMP w Stargardzie, gdy (1508 r.) świadkiem jest Joachim z Sadelberg, sam fundator w 1509 r., gdy świadkiem jego czynności był Herman z Hermelsdorf, zaś Drewes z Hermelsdorf w 1519 r. był świadkiem czynności Hermana z Sadelbergu⁷⁹.

To wasale Wedłów z Ińska. W tym charakterze wystąpił zresztą Henryk Vaiget w recesie granicznym pomorsko-brandenburskim z 1564 r. Pola Sadelberg/„Sadlina” k. Ińska, wsi Henryka Voigta, lennika Wedłów, położone były wtedy w Nowej

⁶⁶ PUB VII, nr 4597, 4267, 4272.

⁶⁷ PUB VI, nr 3628; VIII, nr 5244 (według indeksów).

⁶⁸ APS ZSI 1147, nr 77.

⁶⁹ Heyden 1961, 174, 176-177, 185, 231.

⁷⁰ UBB II, nr 44.

⁷¹ Klempin, Kratz 1863, 157.

⁷² Bütow 1929, 128; CDB A, XXIII, 407; Heyden 1961, 174, 208, 246.

⁷³ Klempin, Kratz 1863, 181.

⁷⁴ Hlebionek 2002, 68.

⁷⁵ Treu 1908, 192.

⁷⁶ Wedel, 1882, 472.

⁷⁷ <http://freepages.genealogy.rootsweb.ancestry.com/~corpusnobiliorum/peterd.html> Tam dalszy rodowód.

⁷⁸ Heyden 1961, 173, 176, 182, 176, 197, 202-203, 209, 267.

⁷⁹ Heyden 1961, 180, 197, 198, 209.

Marchii, na pograniczu z pomorską wsią Wieleń i na wschód od niej – z polami Cieszyna łobeskiego; granica też przecinała drogę z Cieszyna do „Sadlina”⁸⁰. Wedle brandenburskiej matrykuły wojskowej z 1565 r. tenże Henryk Voigt z „Sadlina” zobowiązany był do służby półkonnej⁸¹. Dalsze szczegóły pochodzą z inwentaryzacji lenn rycerskich sporządzonej w 1572 r. Według niej Henryk Voigt miał 6 łanów właśnie w Sadelberg/„Sadlinie”⁸².

v. Grapow

(Grape, Grope, Grabowe, Gropen)

Ród saski Olla (termin łac., tyle co niem. Kessel = Grope, a więc garnek, słój)⁸³. W Dolnej Saksonii znany w latach 1273-1278⁸⁴. Werner świadkiem w Lubecie (1275 r.), Mikołaj świadkiem księcia meklemburskiego Henryka z Werle, Mikołaj Grope, marszałek dworski Bogusława IV (1289 r.), od 1290 do 1298 r. giermek, potem rycerz, w 1292 r. jako landwójt obecny przy nadaniu praw lubeckich Stargardowi i młyna Pyrzymcom⁸⁵. Od 1292 do 1309 r. występujący w otoczeniu tego księcia też Gerard, może brat lub syn, od 1300 r. rycerz⁸⁶. W okolicy Pyrzymc posiadali wioski Alt i Neu Grape (Crapoue – 1212 r.) dziś Stare i Nowe Chrapowo (gm. Bielice) i to z lennem Grapowów w XIII-XIV w. W te okolice ród mógł jednak przybyć z Brandenburgii⁸⁷, bo pewien Dietrich de Grabowe w 1260 r. był przy nadaniu landwójta pyrzymckiego łanów k. Myślborza dla kolegiaty w Koswig (obecnie Coswig koło Wittenbergi) w Anhalcie⁸⁸. W 1302 r. Albert i liczni inni, od XV w. spotykani w ziemi kamieńskiej⁸⁹.

Ród (czy ten sam?) spotykamy też w Nowej Marchii. Konrad Grape to duchowny, skoro był notariuszem Hassona v. Wedel, pana na Tucznie (1306 r.)⁹⁰; Herman w 1320 r. obok Hagenów, Wedłów, Mortzinów obecny przy czynności w Bierzwniku księcia szczecińskiego Ottona I i towarzyszy mu też w Wierzchłądzie nad Miedwiem i w Szczecinie (1320 r.)⁹¹, także później (1328 r.), oczywiście mógł należeć do rodziny pomorskiej. P. v. Niessen domyślał się, że już w czasach askańskich ród przybył z okolic Pełczyc do Chrapowa (Grapow, Hohengrape), gdyż podobnie w Będargowie (Mandelkow) siedział ród przybyły jakoby z Będargowa (Mandelkow) k. Szczecina⁹². Książę Świętobor szczeciński potwierdzał w Pełczycach w 1382 r., że Henryk de Grapow przekazał augustianom pyrzymckim czynsz 5 grzywien szczecińskich z 12 łanów w Obrominie k. Pyrzymc⁹³.

⁸⁰ CDB A, XXIV, 304.

⁸¹ Eickstedt 1840, 44.

⁸² Ost 1939, 123.

⁸³ Tak autor monografii rodu – Devrient 1926, 94.

⁸⁴ Guzikowski 2013, 209, tam literatura.

⁸⁵ MUB III, nr 1695; IV, nr 1302; X nr 7226; PUB III, nr 1510, 1524, 1536-1537, 1545, 1593, 1620, 1622, 1646-1654, 1664, 1672, 1677, 1679, 1737, 1866.

⁸⁶ PUB III, nr 1615, 1883, 1902, 1904, 1951, 1953; IV, nr 1977, 1984, 1987, 1991, 2020, 2054, 2080, 2092, 2103.

⁸⁷ Heyne Grope k. Salzwedel (1375 r.).

⁸⁸ PUB II, nr 686.

⁸⁹ O czym Devrient 1926.

⁹⁰ Chmielewski 1960, 23.

⁹¹ CDB A, XIX, 457; PUB V, 549.

⁹² Niessen 1905, 203.

⁹³ Steinbrück 1796, 121; APS ZSI 51.

W 1398 r. duchowny Konrad Gropen był obecny w Drawnie przy transakcji Borków (II, ród z Bralęcina, dziś w gm. Dolice) z cystersami z Bierzwnika dotyczącej wsi Objezierze⁹⁴. Ertmar Grapow w 1433 r. podpisywał akt konfederacji rycerstwa Nowej Marchii i siedział może gdzieś w ziemi lipiańskiej, w Pstrowicach (zob. niżej), bo wymieniony po Hagenie, a przed Liebenthalem, rycerzami z tej ziemi⁹⁵. Rodu brak jednak wśród lenników nowomarchijskich składających hołdy władcom w latach 1402, 1454 i 1499. Do tego rodu należeli bracia Henryk, Dietrich i Ertmar v. Grape (Grapowe) z Pstrowic, sprzedający 5 stycznia 1456 r. joannitom ze Swobnicy dochód w Parnicy i Ertmar z Pstrowic, w 1488 r. sprzedający joannitom dochody w Parnicy k. Bani⁹⁶. Pstrowice leżały właśnie w ziemi lipiańskiej.

Była też rodzina Grape w okolicy Chociwła. Effraim *erfseten to Sadelberge* w 1512 r. był przy czynności Wedłów z Krzywnicy, zapewne ich lennik w „Sadłowie”⁹⁷ (dziś zwyczajowa nazwa Sątury I).

W herbie trzy grapy ułożone w trójkąt (ryc. 7)⁹⁸.

Mildenitz

Gerard Myldenycz był altarzystą w kościele parafialnym NMP w Stargardzie (*in Nova Stargardia*) 27 kwietnia 1385 r.⁹⁹ Mógł ten duchowny pochodzić z tej rodziny drobnorycerskiej przebywającej długo potem w ziemi stargardzkiej. Rodzina ta, sądząc z nazwiska, pomorska (tj. rodzimego pochodzenia), jak miejscowość w Meklemburgii, dzisiaj dzielnica miasta Woldeck, znana lepiej dopiero od XIV w. w okolicach Stargardu i w dobrach Dewitzów z Dobrej koło Nowogardu. Heyne 19 lutego 1365 r. w Dobrej, Klaus w latach 1384-1385 obecny przy czynności Ulryka von Dewitz w Dobrej, w Kołobrzegu rozjemcą w sporze Dewitzów z miastem Dobra (1388 r.)¹⁰⁰. Około 1450 r. burmistrzem Stargardu był Henning Mildenitz. Jego żona ufundowała tam rodzinną kaplicę w kościele św. Jana Chrzciciela, przy której w 1473 r. ustanowiono jako wikarego Hermana Prechela¹⁰¹. W latach 1407-1440 opatem bierzwnickim był Jakub von Mildenyecz (Mildenissen)¹⁰², który wiosną i latem 1422 r. podróżował do Malborka w misji dyplomatycznej do wielkiego mistrza krzyżackiego von Rusdorfa w interesie książąt szczecińskich i podatku Choszczna¹⁰³ i to zatem Jakub, który 31 marca (1431 r. czy raczej 1433 r.) z upoważnienia księcia szczecińskiego z opatem kołbackim w misji w sprawie wojny Zakonu Krzyżackiego z Polską¹⁰⁴. Występował często przy rozsządaniu sporów duchownych i innych misjach dyplomatycznych do 10 marca 1440 r.¹⁰⁵

⁹⁴ APS ZSI 22, nr 148. Borkow (Borcke) z Bralęcina nie należy uważać za wielki ród Borcke z ośrodkami w Łobzie, Strzmielu. Dla odróżnienia od lobeskich określam ród z Bralęcina liczbą II.

⁹⁵ CDB A, XIX, 483.

⁹⁶ Eckert 1890, II, 43; Breitsprecher 1940, 124, 127.

⁹⁷ Heyden 1961, 267.

⁹⁸ Mülverstedt 1894, 30, tab. 20; Heyden 1961, 267.

⁹⁹ RBK, nr 417.

¹⁰⁰ UBD, nr 306, 370, 373, 381.

¹⁰¹ Boehmer 1903, 276; Heyden 1961, 174, 278 (1481 r.), 174 (1515 r.).

¹⁰² Repertorium 1895, nr 198; Gahlbeck 2002, 283.

¹⁰³ Repertorium 1895, nr 476, 478, 481.

¹⁰⁴ UBB II/2, nr 92; Repertorium 1895, nr 729.

¹⁰⁵ CDB A, XIX, 486-489; Repertorium 1895, nr 645, 786; Rymar 1997, 216-217, nr 74, 75; Gahlbeck 2002, 271, 282, 909.

Janeke z „Plantkow” – może więc z Bładkowa w ziemi łobeskiej – na skrypcie dłużnym Hansa von Dewiz wobec joannitów ze Stargardu 25 listopada 1478 r.¹⁰⁶ (i 1481 r.) to zapewne rycerz Janeke Mildenitz, lennik Wedłów w Linówku k. Inśka w latach 1478, 1480 i w 1515 r. przy czynnościach na rzecz kościoła NMP w Stargardzie¹⁰⁷, prezentujący 4 czerwca 1492 r. duchownego na parafię we wsi Tuzce (Braunsberge)¹⁰⁸. W 1523 r. pomorską matrykulą wojskową objęci byli: Henning ze Stargardu (miał stawać aż w 4 konie zbrojne), Jakub ze Szczecina (1 koń)¹⁰⁹.

W herbie smok (ryc. 8).

von dem Borne

(Bornem, Bornim, Bornis Bornam, Bornecke?, Burnen, de Fonte?, Bone?)

Wielki ród w licznych gałęziach, znany co najmniej od 1136 r. w Saksonii, księstwie Brunszwiku. Jego śladami mogą być i zwykle są miejscowości o tej nazwie: w księstwie Brunszwiku wieś Bornum i podobna Lockum k. Magdeburga, w dawnej Askanii (księstwie Anhalt), hrabstwie Regenstein, w Marchii Środkowej (Bornim k. Poczdamu, dziś część tego miasta). Pełny przegląd daje monografia rodu Georga Schmidta, który naliczył 31 miejscowości o nazwie z rdzeniem Born, od źródła, zdroju lub studni (łac. de Fonte – źródło, zdroj, niem. bei dem Borne)¹¹⁰.

Od 1264-1265 r. Dietrich *de Bornen* znany w Brandenburgii (Hawellandzie) w otoczeniu margrabiego Ottona III w 1286 r., jako wójt Spandau/ Szpandawy z lennem w Segefelde k. Spandau¹¹¹ i on lub już następny Dietrich *de Bornym* obecny przy czynnościach jego syna Albrechta III w 1300 r. dla kościoła i miasta Eberswalde, dla klasztoru w Friedland¹¹². Rodzina de Borne (lub de Fonte) znana też od końca XIII w. w księstwie pomorskim. Zapewne w połowie XIII w. ród osiadł w księstwie Barnima I. W 1287 r. Henryk de Borne był wójtem biskupa kamińskiego wymienionym po rycerzach na liście świadków czynności prawnej dla Kołobrzegu, widocznie będąc giermkim (famulus, Knappe). Jan, odnotowany w latach 1300-1320, miał 8 łanów w Swochowie (ob. gm. Bielice), z których fundował ołtarz w kościele gryfińskim¹¹³. Z margrabiami widocznie jednak przeniknęli następnie do Nowej Marchii. Przy ich czynnościach Ludekin v. Bornen w Chwarszczanach (1286 r.) i najpierw spotykamy ich lenna k. Dobiegniewa, gdy 3 stycznia 1313 r. margrabia Waldemar sprzedał miastu Dobiegniew młyn po Betkinie (I) de Born¹¹⁴, zatem tenże przebywał tu w XIII w. i może był organizatorem miasta z poruczenia margrabiów.

Ród rozsiadły też w ziemi drawskiej, w rejonie widocznie swej wsi Borne (Born), Przytoń, Kłacko, Żółte, Zarańsko, Dołgie. Ta linia nas zainteresuje, bowiem najsmadniej z niej pochodzili posiadacze lenna w Studnicy i Ginawie. G. Schmidt znał, będący

¹⁰⁶ UBD, nr 576.

¹⁰⁷ Heyden 1961, 174.

¹⁰⁸ KD nr 500; UBD, nr 603.

¹⁰⁹ Klempin, Kratz 1863, 181.

¹¹⁰ Schmidt 1887, 4n., 55, 10n – gdzie obszernie o znaczeniu słowa born, związku ze słow. rdzeniem bor w nazwach miejscowych i osobowych.

¹¹¹ CDB A, XI, 6, 9, 204; XIII, 128.

¹¹² CDB A, XII, 284, 413, 485.

¹¹³ PUB III, nr 1417, 1946, 1954; IV, nr 1973, 2095; V, nr 3342.

¹¹⁴ CDB A, XVIII, 10; XIX, 125.

wtedy w posiadaniu rodu, oryginalny list lenny margrabiego Waldemara z 1316 r. dla braci Betekina i Henryka, obejmujący Dołgie i Kaleńsko. Mimo odległości od siebie tych wsi (Kaleńsko 8 km na płn.- zach. od Kostrzyna!) rody obydwóch utożsamiał, gdyż i koło Dobiegniewa jest wieś Dolgen (Długie)¹¹⁵. Myślę że chodziło raczej o Dołgie drawskie i Kłacko. Według legendy wieś Borne zawdzięcza nazwę tej rodzinie, podobnie jak pobliskie jezioro Borner See (dziś Ostrowiec)¹¹⁶. Tile (Dietrich) von dem Bornim obok Hassona von Wedel ze Złocieńca i rycerstwa z okolic Świdwina był świadkiem czynności rodu von Rahmel ze Sławy 30 września 1322 r.¹¹⁷ i to widocznie przedstawiciel linii drawskiej. Natenczas linię dobiegniewską reprezentuje Dietrich (Tideke), w 1336 r. wraz z mieszczanami fundator ołtarza w mieście Dobiegniew i tenże jako *vesten knechte* w 1337 r. był wśród gwarantów dotrzymania przez Henryka Bezdusznego Wedla obowiązków i wierności wobec margrabiego w nowym zamku koło Jaworza nad środkową Drawą¹¹⁸. Tideke miał tego roku 12 łanów w pobliskich Ługach i dochód z karczmy. Jakiś *Bornim* miał wtedy 8 łanów w Dysznie w ziemi myśliborskiej, inny *Bornis* 16 łanów w Wołogoszczy, wieś Kłacko świdwińskie i obok na południe położoną wieś Borne z 20 łanami¹¹⁹.

W XIV w. ród posiadał lenno grodowe w Drawsku z dobrami w Studnicy, Dołgiem, Bornem, Przytoni, Ginawie, Ziemsku, Wolicznie, Zarańsku, Janikowie, Ostrowcu, Podlipcach. Jego stan posiadania był więc już poważny. Gniazdem rodu stała się Studnica, wieś 7 km na wschód od Ińska w ziemi choszczeńskiej, opuszczona (*deserta*) w 1337 r.¹²⁰ Dietrich (III) i Betkin (III) otrzymali 27 września 1348 r. w Choszczynie od margrabiego Ludwika Starszego prawo do umocnienia zamku o nazwie *Crasche*¹²¹. Chodzi więc widocznie o zamek w Studnicy (Grassee). Ród wszedł zatem do elitarnej grupy rycerstwa zamkowego, za czym przemawia i ów Dytryk z Ługów *vesten knecht* z 1337 r., bo określenie oznacza osobę stanu rycerskiego z umocnieniem (zamkiem). W 1362 r. margrabia potwierdzał nadanie Henninga (Henryka?) von dem Borne dla ołtarza w Drawsku z czynszu łanowego, co jest śladem późniejszego lenna zamkowego Bornów tamże¹²². Zamek w Studnicy pojawia się też w akcie podziału Marchii między Wittelsbachami w 1364 r. Według Landbuchu cesarza Karola IV w 1375 r. wraz z miasteczkiem (sic!) zamek był nadal lennem rodu von dem Borne¹²³. Zygryd, Henning i Tyle w 1368 r. byli w otoczeniu margrabiego Ottona podczas zawierania układów z Polską dotyczących też okolic Drawska¹²⁴.

Ród zobowiązany przez króla (i margrabiego) Zygmunta Luksemburga 24 sierpnia 1400 r. do hołdowania zakonowi krzyżackiemu, któremu sprzedawał ziemię drawską. Chodziło głównie o Zygryda, który wtedy był świadkiem na akcie sprzedaży ziemi drawskiej, zatem to widocznie on, Siffrid von Schönefeldt, w takim razie z dzisiejszego Borujaska na północ od Mirosławca (czasem Żeńsko skutkiem pomylenia z wsią

¹¹⁵ Schmidt 1887, 324.

¹¹⁶ Zechlin 1886, 67; Schmidt 1887, 1 i n.; Niessen 1905, 304.

¹¹⁷ PUB VI, nr 3637.

¹¹⁸ CDB A, XVIII, 286, 108.

¹¹⁹ NL, 16, 23, 26.

¹²⁰ NL, 24, 29.

¹²¹ Grotefend 1914, nr 570.

¹²² CDB A, XVIII, 227 (Henryk); Schmidt 1887, 74.

¹²³ CDB SB, 35; Schultze 1940, 66.

¹²⁴ CDB A, XXIV, 80; B II, 491.

k. Choszczna) wraz z Henrykiem von Güntersberg kwitował w Człuchowie pobranie od krzyżaków raty spłaty sumy dla Zygmunta za ziemię drawską, a w 1401 r. był świadkiem na akcie sprzedaży przez miasto Drawsko młynów Zakonowi; w 1402 r. jako wasal Zakonu w ziemi drawskiej i jego syn w ziemi świdwińskiej¹²⁵.

W rejestrze poszkodowanych przez Pomorzan i Polaków w Nowej Marchii w czasie wojny przed 6 lutego 1411 r. umieszczona została także rodzina Borne z Studnicy, której zajęto 42 konie, w tym dwa wierzchowce, w tym także Arndowi z tej rodziny¹²⁶. Wtedy na scenie publicznej często pojawia się Arnd/Arnold Borne, w dokumentach jako Arnold Bone, ale zaliczany do von dem Borne'ów i utożsamiany chyba niesłusznie z Arnoldem ze Studnicy z lat 1413-1418. Czy to jest zarazem Arnold von Bone (Borne?) vel Brotzki, Brocki, polski starosta Wąlcza w latach 1415-1419¹²⁷? W 1411 r. tenże wysługiwał się krzyżakom w Nowej Marchii, mieszkańcom Lipian zajął 4 konie o wartości 8 kop groszy czeskich, w 1413 r. jako poszkodowany w Trzcińsku przez poddanych księcia słupskiego¹²⁸. W 1417 r. dokonał rabunków na szkodę Vicke Benekendorfa z Wardynia, Fryderyka Falwe oraz miasta Dobiegniew. W 1418 r. Ginawa, wieś rodu von dem Borne, została poszkodowana przez jego najazd. Ze skargami na niego wielki mistrz skierował tego roku list do wielkiego księcia litewskiego Witolda¹²⁹. W opisach tych walk pogranicznych wystąpili poszkodowani Borne'owie: Piotr z Ług, Arnd ze Studnicy, Jasper, Klaus, Marx z Bornego. Latem 1419 r. Arnold von dem Bone z Wąlcza dokonał niszczycielskiego najazdu na Kalisz Güntersbergów, dobra Erazma Wedla z Recza, Henryka von Brederlow z Zamęcina, którego uwięził. Według krzyżaków działał na zlecenie swych polskich mocodawców, Dobrogosta (Świdwy) z Szamotoł i Jana Czarnkowskiego¹³⁰.

Zygfryd jeszcze ok. 1421 r. był posiadaczem sądownictwa niższego w Drawsku, które w 1403 r. Henryk von Wedel sprzedał krzyżakom, a więc widocznie je wykupił, bo wtedy miasto otrzymało ekspektatywę na wypadek jego zgonu¹³¹. Henning w 1423 r. brał udział w zbrojnej akcji przeciwko polskiemu zamkowi w Drahimiu zajętemu poprzedniego roku przez mieszczan Drawska i był to Henning z Ginawy, skoro w tym czasie wystąpił z Jasperem jako „z Drawska”¹³². Tenże Henning z Ginawy wysługiwał się krzyżakom w latach 1433-1435, w 1433 r. kierował obroną Drawska przed Bogusławem IX księciem słupskim¹³³. Jako senior wraz z rodowcami: Baltazarem z Bornego, Jasperem, Clausem i Marcusem wymieniony 1436 r. w krzyżackim rejestrze szkód doznanych na skutek polskich najazdów z ziemi waleckiej. Claus z Dołgiego k. Drawska znany też z 1438 r.¹³⁴

Latem 1478 r. w toku wojny pomorsko-brandenburskiej poszkodowani przez Borków z Łobza: Henning Stary na 350 guldenów, Claus i Henning Młodszy na 200, Joachim i Henryk na 200 guldenów, także ich chłopci z Ginawy, Woliczna, Ziemska¹³⁵.

¹²⁵ CDB A, XVIII, 243; UBW IV, nr 94; Schmidt 1889, 569.

¹²⁶ Repertorium 1895, nr 282, 360; Kratz 1862, nr 101; Pelech 1986, nr 8.

¹²⁷ Schmidt 1889, 59; Schultz 1902, 81.

¹²⁸ Schmidt 1889, 416 i n.

¹²⁹ Repertorium 1895, nr 400-401, 417; Schmidt 1889, 570.

¹³⁰ Repertorium 1895, nr 430; CDB A, XVIII, 172.

¹³¹ Repertorium 1895, nr 566; Niessen 1897, 127.

¹³² Schmidt 1889, 421; Niessen 1895, 15; Repertorium 1895, nr 516.

¹³³ Repertorium 1895, nr 782, 807; Eckert 1890, 43.

¹³⁴ Schmidt 1887, 318-319, 326; 1889, 425; Repertorium 1895, nr 818.

¹³⁵ CDB CON, 37.

Wedle listów lennych z 1484 i 1485 r. ród posiadał dwór w Drawsku (2 łany sołeckie, wcześniej tzw. Golzengut), Studnicę, Borne, Dołgie, Przytoń, Ginawę, Woliczno, Podlipce koło Węgorzyna i Kłacko¹³⁶. O zamku w Studnicy już od dawna nie pisze się. Został może zniszczony w początkach XV w., gdy to pod rządami zakonu krzyżackiego Borkowie ze Studnicy byli najeżdżani przez Polaków ze starostwa waleckiego. Zamek popadł w ruinę. Brak do dziś lokalizacji ewentualnych śladów zamku umieszczanego czasem między jez. Studnickim i Mielno na płn.-wsch. od wsi.

Hołd nowemu elektorowi brandenburskiemu Joachimowi I składali w Drawsku 14 marca 1499 r.: Henning, [Jo]achim, Henryk i Kerstian/Chrystian ze Studnicy i Ziemska¹³⁷. Z nich Henning syn Klause zmarłego przed 1484 r. i Wedłówny z Krępcewa, pan na Bornem i Dołgiem (1491 r.), Przytoni i Studnicy (lata 1490-1499), żonaty z Rahmelówną, miał syna Henryka na Ginawie, Ziemsku, Kaleńsku, zmarłego przed 1525 r., trzykrotnie żonatego: z Podewilsówną z Wilmow (?), Briesenówną z Brzeźna (świdwińskiego), Elżbietą Billerbeckówną z Żałęcina (gm. Dolice). Studnica była posiadłością interesującego tu nas rodu podobnie w latach 1525, 1536, 1554¹³⁸. Z tej ostatniej linii pochodził Piotr urodzony w 1519 r., na Kaleńsku, Ziemsku, Studnicy etc., zmarły 29 grudnia 1575 r., żonaty z Barbarą von Schöning z Lubiechowa Górnego k. Cedyni, Barbarą v. Parsow na Parsowie koszańskim, przodek późniejszy gałęzi rodu¹³⁹, posiadający wolny dwór (Freihof, dwa domy) w Drawsku (lata 1539, 1554), tj. przy późniejszej Burgstrasse (nie identyczny z tzw. Schulzenlehn G, lennem sołeckim od 1543 r. w posiadaniu Goltzów).

Joachim z Ziemska (wspomniany w 1540 r.) w 1538 r. poślubił Emerencję von Wedel z Mielna¹⁴⁰. W 1542 r. Jakub v. d. Borne do swego majątku bez konsensu dołączył 5 łanów chłopskich w Ziemsku i miał je nadal w 1588 r.¹⁴¹ Bracia Hans i Piotr v. Borne na Studnicy i Ziemsku znani z 29 września 1551 r.¹⁴² W recesie granicznym Nowej Marchii z księstwem pomorskim z 1564 r. wymieniona wieś Podlipce w Nowej Marchii Wedłów i v. Borne, dalej granica państwowa biegła wzdłuż potoku Borndiecke płynącego do potoku Sickerfliess na pograniczu z Węgorzynom; następnie wzdłuż pól Ginawy i Woliczna v. d. Borne'ów¹⁴³. Ród ze Studnicy i Ziemska i innych lenn w powiecie Drawsko zobowiązany matrykułą wojskową z 1565 r. do służby sześciokonnej¹⁴⁴. Hans ze Studnicy z braćmi Henrykiem i Jakubem wystąpił w 1569 r.¹⁴⁵ W 1572 r. v. Borne oprócz swych dawnych lenn posiadali bez konsensu 22 łany: Piotr 8, Henryk 5 dworskich i 2 chłopskie, Jakub 7 łanów. W toku inwentaryzacji lenn z 1588 r. ujawniono, że Henryk przed 46 laty przejął od chłopów bez konsensu 11 łanów, w 1571 r. dalsze 2 parafialne, pozostałe 2 parafialne wcześniej posiadał Asmus Kempendorf i Baltazar v. Borne, który do swego folwarku je dołączył; ponadto 2 łany w tej wsi Jakub v. Borne przejął w 1571 r. i folwark założył¹⁴⁶.

¹³⁶ Schmidt 1889, 513; Niessen 1897, 123.

¹³⁷ CDB C II, 439.

¹³⁸ Schmidt 1887, 79, 515-5.

¹³⁹ GGT 1903, 167.

¹⁴⁰ Schmidt 1889, 363.

¹⁴¹ Ost 1939, 126.

¹⁴² Schmidt 1889, 77.

¹⁴³ CDB A, XXIV, 305 i n.

¹⁴⁴ Eickstedt 1840, 43.

¹⁴⁵ Schmidt 1889, 81.

¹⁴⁶ Ost 1939, 119.

Po śmierci Piotra w 1575 r. jego majątek został przejęty przez synów Wulfa i Rüdigera, w 1608 r. posiadali go już inni przedstawiciele rodu: Baltazar i Henryk¹⁴⁷.

W herbie trzy czerwone róże złożone ukośnie w prawo (ryc. 9)¹⁴⁸.

Bibliografia

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Archiwum Państwowe w Szczecinie (APS)

Zbiór starych inwentarzy (ZSI)

- 6 Regesten zu den Urkunden des Bistums Kammin 1-3, red. H. Hoogeweg (cytowano podając: RBK).
- 22 Regesten zu den Urkunden betr. die Ritterorden in Pommern.
- 51 Regesten zu den Urkunden betr. die Augusterinnen in Pyritz.
- 1123 Regesten der Urkunden der Klosters Belbuck.
- 1125 Regesten der Urkunden des Cisterzienser Klosters Buckow.
- 1147 (dawniej 28) Regesten zu den Urkunden das Marienstiftes in Stettin vereinigt mit den Regesten zu den Urkunden das Ottostiftes in Stettin, begonnen von Dr. Oberländer 1914, ergänzt u. beendet von Dr. Hoogeweg 1917.

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

- CDB *Codex diplomaticus Brandenburgensis. Sammlung der Urkunden, Chroniken und sonstigen Geschichtsquellen für die Geschichte der Mark Brandenburg*, wyd. A. F. Riedel, Berlin 1838–1869: cz. I [A], t. 1–41 (cytowano podając: litera A, tom, strona); cz. II [B], t. 1–4 (cytowano: litera B, tom, strona); cz. III [C], t. 1–3 (cytowano: litera C, tom, strona); cz. IV [D], t. 1 (cytowano litera D, strona); suplement [SB] (cytowano: SB).
- CDB CON *Codex diplomaticus Brandenburgensis continuatus 2*, wyd. G.W. Raumer, Berlin 1833.
- Eickstedt C.v. 1840. *Beiträge zu einem neueren Landbuch der Mark Brandenburg*. Magdeburg.
- GGT *Gothaischer Genealogischer Taschenbuch der Uradeligen Häuser 1-41*. Gotha 1900-1941.
- NL *Das Neumärkisches Landbuch Markgraf Ludwigs des Aelteren aus dem J. 1337*, opr. v. L. Gollmert, Frankfurt a. O. 1862.
- Grosses Lexicon 1742. *Grosses vollständiges universal Lexicon 32*, opr. J.H. Zedler, Leipzig.
- Grotefend O. 1914. *Geschichte des Geschlechts von der Osten. Urkundenbuch 1*. Stettin.
- MUB I-XXV *Mecklenburgisches Urkundenbuch 1-25*, wyd. Verein für Mecklenburgische Geschichte und Alterthumskunde, Mecklenburgisches Urkundenbuch, wyd. Verein für Mecklenburgische Geschichte und Alterthumskunde. Schwerin 1863–1977.
- PUB I-XI *Pommersches Urkundenbuch 1-11*, wyd. R. Klempin, K. Conrad i inni. Stettin-Köln-Wien 1868-1990.

¹⁴⁷ Niessen 1897, 420.

¹⁴⁸ Schmidt 1887, 29 i n. 39, 217; Mülverstedt 1894, 9, tab. 6.

- RG *Repertorium Germanicum. Verzeichnis der in den päpstlichen Registern und Kameralakten vorkommenden Personen, Kirchen und Orte des Deutschen Reiches, seiner Diözesen und Territorien vom Beginn des Schismas bis zur Reformation*, t. 1: Clemens VII. von Avignon (1378–1394), Berlin 1916/Hildesheim 1991; t. 2: Urban VI., Bonifaz IX., Innocenz VII. und Gregor XII. (1378–1415), Berlin 1933–1938, 1961, Hildesheim 2000; t. 3: Alexander V., Johann XXIII., Konstanzer Konzil (1409–1417), Berlin 1935/Hildesheim 1991; t. 4: Martin V. (1417–1431), Berlin 1943, Berlin 1957–1958/Tübingen 1979; t. 5: Eugen IV. (1431–1447), Tübingen 2004; t. 6: Nikolaus V. (1447–1455), Tübingen 1985; t. 7: Calixt III. (1455–1458), Tübingen 1989; t. 8: Pius II. (1458–1464), Tübingen 1993; t. 9: Sixtus IV. (1471–1484). Tübingen 2000.
- RHD *Regesta Historico-Diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198-1525*, opr. E. Joachim, red. W. Hubatsch. Göttingen 1948.
- RMB *Regesten der Markgrafen von Brandenburg aus askanischem Hause*, opr. H. Krabbo, G. Winter. Leipzig-Berlin-Dahlem 1910-1933.
- Schultze J. (red.) 1940. *Das Landbuch der Mark Brandenburg vom Jahre 1375*. Berlin.
- UBB *Geschichtsquellen des burg – und schloßgesessenen Geschlechts von Borcke 1-4*, hrsg. v. G. Sello. Berlin 1896-1912.
- UBD *Geschichte der Familie von Dewitz, I Band. Urkunden und Quellen bis zum Beginn des dreißigjährigen Krieges*, hrsg. v [P.] Gantzer. Halle 1912.
- UBW I-IV *Urkundenbuch zur Geschichte des schloßgesessenen Geschlechts der Grafen und Herren von Wedel I-IV*. red. H. F. v. Wedel. Leipzig 1885-1891.
- UFGG *Urkunden und Forschungen zur Geschichte des Geschlechtes von Behr 2*, hrsg. v. F. G. C. Lisch. Schwerin–Berlin 1862.
- UH *Die Urkunden Heinrichs des Löwen Herzogs von Sachsen und Bayern*, bearb. v. K. Jordan. Leipzig 1941.

LITERATURA

- Bagmihl J.T. 1843. *Pommersches Wappenbuch 1*. Stettin.
- Bagmihl J.T. 1847. *Pommersches Wappenbuch 3*. Stettin.
- Berghaus H. 1868. *Landbuch des Herzogthums Pommern und des Fürstenthums Rügen 2(4)*. Anklam.
- Boehmer F. 1903. *Geschichte der Stadt Stargard i. Pommern 1: Geschichte der Stadt im Mittelalter*. Stargard.
- Breitsprecher A. 1940. *Die Komturei Rörchen = Wildenbruch*. Stettin.
- Brzustowicz G. 2006. Wyprawa wojenna marszałka książąt pomorskich Wedegona von Wedel w latach 1320-1321 na tle rywalizacji o władzę w Brandenburgii, cz. 1. *Stargardia 4*, 61-147.
- Brzustowicz G. 2010. Wyprawa wojenna marszałka książąt pomorskich Wedegona von Wedel w latach 1320-1321 na tle rywalizacji o władzę w Brandenburgii, cz. 2. *Stargardia 5*, 171-250.
- Bütow H. 1929. Schuldnerregister des S. Georgshospitals zu Königsberg Nm. aus der Zeit um 1475. *Die Neumark 6*, 125-135.
- Chmielewski S. 1960. Manowie w ziemi waleckiej w XVI w. *Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza 6 (1)*, 209-256.

- Cramer H. 1969. Die Herren von Wedel im Lande über der Oder. Besitz- und Herrschaftsbildung bis 1402. *Jahrbuch für die Geschichte, Mittel- und Ostdeutschlands* 18, 63-129.
- Curschmann F. 1911. Die Landeseinteilung Pommerns im Mittelalter und die Verwaltungseinteilung der Neuzeit. *Pommersche Jahrbücher* 12, 159-337.
- Devrient E. 1926. *Nicolaus Grape. Die Geschichte eines pommerschen Adels-Geschlechts*. Stettin.
- Eckert R. 1890. *Geschichte von Landsberg, a. d. Warthe. Stadt u. Kreis* 1-2. Landsberg.
- Gahlbeck C. 2002. *Zisterzienser und Zisterzienserinnen in der Neumark*. Berlin.
- Gahlbeck C. 2005. Tak zwana Nowomarchijska Księga Ziemska margrabięgo Ludwika Starszego z 1337 roku. *Studia nad podziałem terytorialnym i przekazem historycznym. Nowa marchia - prowincja zapomniana - wspólne korzenie. Zeszyty Naukowe* 2. 9-57.
- Guzikowski K. 2013. *Obce rycerstwo na Pomorzu Zachodnim do początku XIV wieku*. Szczecin.
- Heyden H. 1961. *Protokolle der pommerschen Kirchenvisitationen 1535-1555* 1. Köln.
- Hlebionek M. 2002. *Obce rycerstwo i szlachta w ziemi waleckiej od XIV do XVIII wieku. Przewodnik genealogiczno-heraldyczny*. Inowrocław.
- Klempin R. 1859. *Diplomatische Beiträge zur Geschichte Pommerns aus der Zeit Bogislafs X*. Berlin.
- Klempin R., Kratz G. 1863. *Matrikeln und Verzeichnisse der Pommerschen Ritterschaft vom XIV. bis in das XIX. Jahrhundert*. Berlin.
- Kratz G. 1862. *Geschichte des Geschlechts von Kleist, Bd. I: Urkundenbuch*. Berlin.
- Lemcke H. 1882. Das älteste Schöffenbuch von Freienwalde in Pommern. *Baltische Studien* 32, 1-72.
- Ledebur L. Freiherrn v. 1855. *Adelslexicon der Preussischen Monarchie* 1-3. Berlin.
- Mülverstedt G.A. 1880. *Abgestorbene Adel der Mark Brandenburg*. Nürnberg.
- Mülverstedt G.A. 1894. *Der abgestorbene Adel der Provinz Pommern*. Nürnberg.
- Niessen P. v. 1895. Geschichte der Stadt Dramburg zur Zeit der Herrschaft des Deutschen Ordens in der Neumark. W: *Programm des Schiller-Realgymnasiums zu Stettin. Ostern 1895*. Stettin, 1-26.
- Niessen P. v. 1897. *Geschichte der Stadt Dramburg*. Dramburg.
- Niessen P. v. 1905. *Geschichte der Neumark im Zeitalter ihrer Entstehung und Besiedlung. (Vom den ältesten Zeiten bis zum Aussterben der Askaniern)*. Schriften des Vereins für Geschichte der Neumark 7. Landsberg.
- Ost H.G. 1939. *Die zweite deutsche Ostsiedlung im Drage- und Küddow-Gebiet*. Leipzig.
- Pelech M. 1986. Der verlorene Ordensfoliant 5 (früher Hochmeister-Registrant II) des Hist. Staatsarchivs Königsberg, mit Regesten. W: U. Arnold (red.), *Beiträge zur Geschichte des Deutschen Ordens* 1. Marburg, 123-180.
- Repertorium 1895. *Repertorium der im Königlichen Staatsarchive zu Königsberg i. Pr. befindlichen Urkunden zur Geschichte der Neumark*. opr. E. Joachim, wyd. P. v. Nießen. Schriften des Vereins für Geschichte der Neumark 3. Landberg.
- Röhricht R. 1900. *Deutsche Pilgerreisen nach dem Heiligen Lande*. Innsbruck.
- Rymar E. 1990. Nazwy wodne dorzecza dolnej Odry (dokumentacja, identyfikacja,

- lokalizacja). Cz. V. Górna i środkowa Ina. *Przegląd Zachodniopomorski* 34(4), 169-212.
- Rymar E. 1997. Kopia Zbioru Wippela w Gorzowie. *Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny* 4, 197-222.
- Rymar E. 1999. Konwent cysterek z Marianowa (XIII-XVI w.). W: K. Kalita-Skwirzyńska, A. Walkiewicz, B. Wrzos (red.), *Przeszłość i terażniejszość Marianowa*. Szczecin, 8-25.
- Rymar E. 2002. *Trzy relacje o wojnie pomorsko-brandenburskiej z lat 1478-1479*. Szczecin.
- Sarnawsky J. 1993. *Die Wirtschaftsführung des Deutschen Ordens in Preussen (1382-1454)*. Köln-Weimar-Wien.
- Sauer E. 1939. *Der Adel während der Besiedlung Ostpommerns (der Länder Kolberg, Belgard, Schlawe, Stolp) 1250-1350*. Stettin.
- Schmidt C. 1878. *Geschichte der Kirchen und milden Stiftungen der Stadt Stargard a. I. 1*. Stargard.
- Schmidt G. 1887-1889. *Die Familie von dem Borne mit den namensverwandten Geschlechtern 1-2*. Merseburg.
- Schultz F. 1902. *Geschichte des Kreises Deutsch-Krone*. Deutsch-Krone.
- Steinbrück J.J. 1796. *Geschichte der Kloster in Pommern und den angrenzenden Provinzen*. Stettin.
- Treu C. 1908. *Geschichte der Stadt Friedeberg i. Nm. und des Landes Friedeberg*, 2 Aufl. Friedeberg.
- Wedel H.F.P. 1887. *Beiträge zur älteren Geschichte der neumärkischen Ritterschaft 2*. Leipzig.
- Wedel H. v. 1894. *Geschichte des schlossgesessenen Geschlechts der Grafen und Herren von Wedel 1212-1402*. Leipzig.
- Wedel J. v. 1882, *Hausbuch*, hrsg. durch J. Freiherrn v. Bohlen Bohlendorf. Stuttgart
- Zechlin A. 1886. Die ehemals neumärkischen Kreise Schivelbein und Dramburg, historisch-topographisch dargestellt. *Baltische Studien* 36 (2), 81-124.

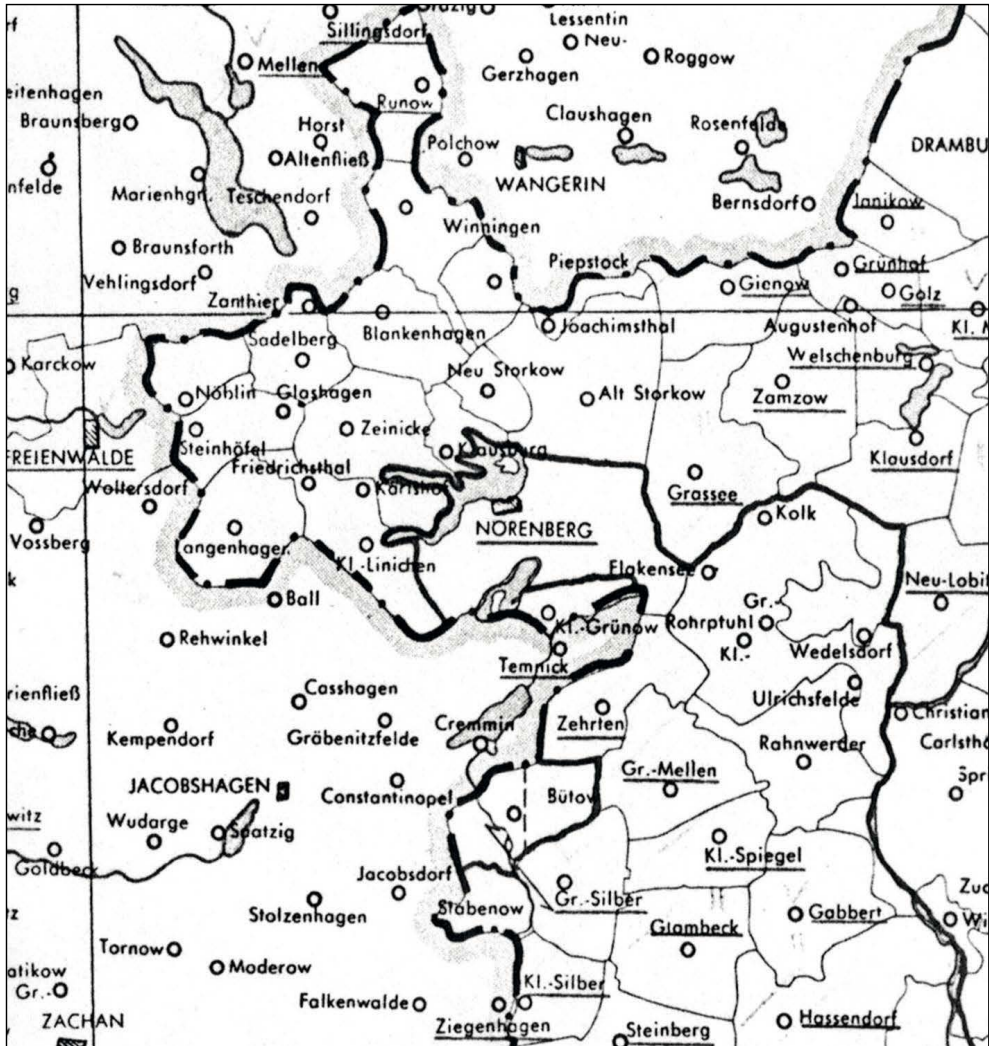
Zusammenfassung

Einige Rittergeschlechter aus dem Grenzgebiet des Stargarder Landes und der Neumark im 13.-16. Jahrhundert

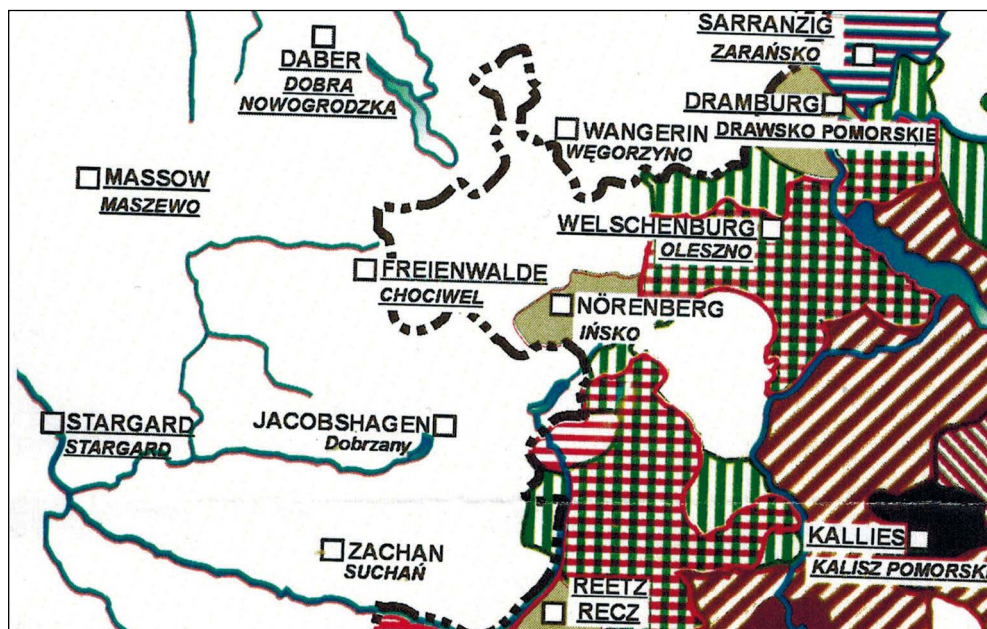
Der Autor widmete sich der Ansiedlung der kleinen Rittergeschlechter im 13.-16. Jahrhundert, die üblicherweise Vasallen der mächtigen Familie Wedel aus Uchtenhagen (poln. Krzywnica) waren, im Gebiet der nördlichen Neumark, zwischen Nörenberg (poln. Insko) und Freienwalde (poln. Chociwel), die hier „große Kralle“ genannt wird, deren schmale nördliche Neigung mit den Dörfern Ruhnow (Runowo) und Winnigen (Winniki) wiederum als „kleine Kralle“ bezeichnet wird. Die Zeit des Anschließens dieses Gebiets an die Neumark auf Kosten vom des Herzogtums Preußen ist schwach in den Quellen beleuchtet. Es muss vor 1340 passiert sein, vielleicht an der Wende vom 13. zum 16. Jahrhundert.

In dem Überblick sind folgende Großfamilien erhalten:

- Krümmel bekannt vielleicht schon am Ende des 13. Jahrhunderts, aber sicher seit 1320 (in Silligsdorf (Sielsko) in 1346);
- von Rhöden bekannt in Sachsen seit dem 12. Jahrhundert, in Pommern seit dem 13. Jahrhundert, in Ruhnow und Winnigen seit dem 14. Jahrhundert, später auch in anderen Ortschaften;
- von Schmiedeberg bekannt hier seit dem 15. Jahrhundert (Alt Storkow, Groß Grünow, Klein Grünow, Zeinicke, Klein Lieninchen, Nöblin (poln. Storkowo), Gronowo, Gronówko, Ścienne, Linówko, Lublino);
- von Petersdorf seit 1320 in der Nähe von Stargard, in Zeinicke, Sadelberg/„Sadlin“ (heute Sątyrz);
- Voigt (Vaget) in Sadelberg/„Sadlin“ (heute bekannt als Sątyrz);
- von Grapow in Sadelberg/„Sadlin“ (16. Jahrhundert);
- Mildnitz bekannt seit dem 14. Jahrhundert, in Klein Lieninchen im 15. Jahrhundert;
- von dem Borne, eine Großfamilie aus Sachsen, da bekannt seit dem 12. Jahrhundert, in Brandenburg und Pommern seit dem 13. Jahrhundert, in der Nähe von Dramburg (poln. Drawsko) seit dem 14. Jahrhundert, darunter in Grasse (Studnica), seit dem 15. Jahrhundert auch in Gienow (poln. Ginawa), Piepstock (poln. Podlipce).

Ryc. 1. „Mały” i „duży pazur” – osadnictwo w XVI-XX w. (wg Cramer 1969)

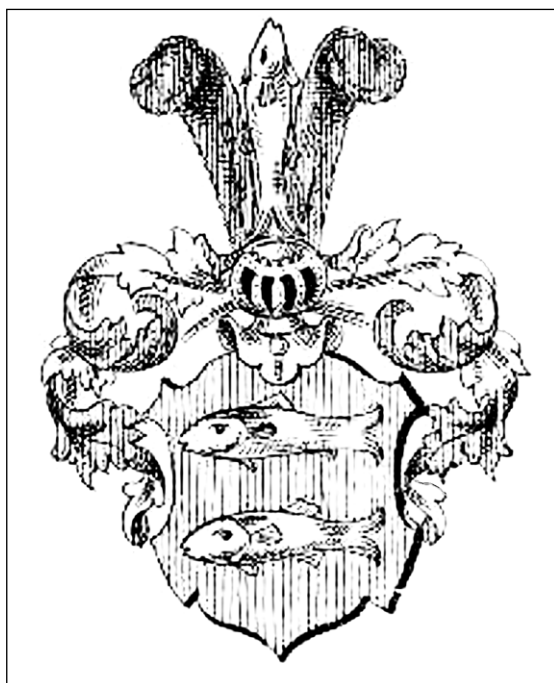
Ryc. 2. „Mały” i „duży pazur” oraz otoczenie w 1337 r. (wg Gahlbeck 2005, wklejka)

Ryc. 3. Herb rodu Krümmel (wg Mülverstedt 1894, tab. 30)

Ryc. 4. Herb rodu von Rhöden (wg Mülverstedt 1880, tab. 44)

Ryc. 5. Herb rodu Schmiedeberg (wg Mülverstedt 1880, tab. 50)

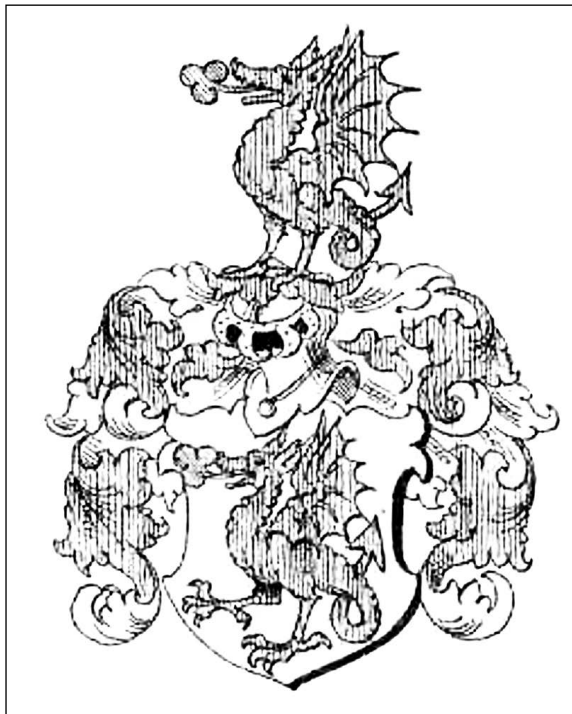

Ryc. 6. Herb rodu von Petersdorf (wg Bagmihl 1843, tab. 64)

Ryc. 7. Herb rodu von Grapow (wg Bagmihl 1847, tab. 48)

Ryc. 8. Herb rodu von Mildnitz (wg Mülverstedt 1894, tab. 37)

Ryc. 9. Herb rodu von dem Borne (wg Mülverstedt 1894, tab. 6)